

A személynevekkel kapcsolatos névtervezés és törvénykezés mélységeibe vezet be az olvasókat JUSTYNA B. WALKOWIAK összehasonlító írása (197–212). A szerző különböző korszakok és nemzetek esetein keresztül azt mutatja be, hogy e folyamatban kik vesznek részt, kiknek készülnek a tervezetek, mit és milyen eszközökkel terveznek, s mindez milyen hatással van a névhasználatra.

Norvégia helynévhasználati szokásaiba vezet be bennünket AUD-KIRSTI PEDERSEN (213–228), aki a norvég helynévtörvény kapcsán hívja fel a figyelmet két problémára. Ezek egyike a farmneveknek a mai modern helyesírási szabályoknak ellentmondó, de a nyelvjárási kiejtésnek sem megfelelő dános írásmódja. A névhasználók megítélése szerint a helyes vagy „igazi” leírásnak a kiejtést kell tükröztetnie. Emellett kitér a lapp és kvén kisebbségi nyelvek hivatalos névhasználatára is. E nyelvek helyneveinek hivatalos, nyilvános használata ugyan engedélyezett, de negatív attitűdöt vált ki a többségi nyelvhasználóiból.

KAISA RAUTIO HELANDER a lapp helyneveknek szentelte írását (229–249). Noha Finnországban és Norvégiában határozatok biztosítják a lapp helynevek használatát, ezek kivitelezésében különbségek mutatkoznak. Finnországban egyre szisztematikusabban kerülnek fel a nyelvi tájképre a lapp helynevek, ezzel szemben Norvégiában a helyi hatóságok nem követik rendszerszerűen a határozat előírásait.

GYÖRFFY ERZSÉBET

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4776-1734>

Debreceni Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

„Fremde” Namen [„Idegen” nevek]

Szerkesztő: DIETER KREMER. Leipziger Untersuchungen zur Namenforschung 12.
Leipziger Universitätsverlag, Leipzig, 2016. 325 lap

A német nyelvű kötet a lipcsei egyetemhez kötődő Német Névtani Társaság (Deutsche Gesellschaft für Namenforschung) 2015 októberében tartott tanácskozásának előadásait tartalmazza. A címben szereplő idézőjel egyértelműen utal arra a kötetben szereplő tanulmányokon végigvonuló terminológiai bizonytalanságra, hogy mi is tekinthető egy nyelv névanyagában „idegennek”.

A kötet élén a tanácskozáson elhangzott köszöntők állnak, ezek után következik 15 tanulmány, amelyek az (etimológiailag, kulturálisan stb.) idegen nevek témakörét járják körül, történeti és jelenkori névtani jelenségeket egyaránt vizsgálva.

Az első tanulmány (15–40) szerzője, KARLHEINZ HENGST az idegen nevek fogalmának meghatározását kísérli meg. Írásában meghatározó a szinkroniában és diakroniában különbözőképpen értelmezhető „idegenség”: az ismert lexikológiai kategóriák mintájára a neveket belső keletkezésű (Erbsnamen), jövevéynév (Lehnnamen) és idegen név (Fremdnamen) kategóriákba sorolja. Külön kitér azon összetett nevek csoportjára, amelyeknek egyes tagjai más-más kategóriába tartoznak. A nyelvtörténeti és morfológiai-lexikai szempontokon túl figyelembe veszi a nyelvhasználó közösség névészlelési szokásait is,

például a névhasználók korát, regionális kötődéseit. A szerző az idegenség kategóriáját (fono-, morfo- és grafotaktikai szempontok alapján) képletekbe foglalva adja meg.

A következő tanulmányban (41–62) ROLF BERGMANN latin eredetű (római kori) bajorországi helynevek segítségével mutatja be az idegen nevek jövevénynevekké válásának folyamatát. Írásában a nyelvtörténetileg (és névfolytonosság szempontjából) egyértelmű esetektől (*Batavis* > *Passau*) egészen a névetimológia szempontjából vitatott nevekig (pl. *Fotensium* > *Füssen*) ismertet különböző névazonosítási kísérleteket, mindvégig ugyanazon kritériumokat használva.

Ezt követi WOLF-ARMIN FRHR. V. REITZENSTEINnek a tanulmánya (63–96), amely a bajorországi helynevek latin nyelvű alakjait (névváltozatait) mutatja be. A középkori oklevelekben a bajor helynevek gyakran szerepeltek az oklevelezés nyelvéhez igazítva, latinizált formában. A szerző számtalan példát sorakoztat fel a grammatikailag magyarázható esetektől (*Regen* > *Regenus*; a folyónév a németben hímnemű) egészen a népetimológiásan alakult latin névalakokig (*Hainstetten* > *Hunnostadium* [...] *ab Hunnis* [...] *cognomina servant*: 'a hunoktól őrizzen meg a neve'). A latinizált neveket az adaptáció, fordítás, részleges fordítás, pontatlan és téves fordítás, illetve a kitaláció (Erfindung) kategóriákba sorolja; ez utóbbi az eredeti névtől való teljes elszakadást jelenti. A tanulmányt részletes névmutató zárja, amely tartalmazza a helységek földrajzi elhelyezkedését is.

ALBRECHT GREULE és WOLFGANG JANKA tanulmánya (97–108) zárja a kifejezetten történeti (és egyben bajor) szempontú írások sorát. A szerzők két, idegen eredetű észak-bajorországi helynevet (*Premberg* és *Teublitz*) elemeznek. Az előbbi egy feltehetően kelta eredetű alpnév *-berg* ('hegy') utótaggal való kiegészítése, az utóbbi a korai szláv-germán kontaktuszónában kialakult szláv eredetű név, amely teljes egészében a bajor nyelvjáráshoz igazodott. A szerzők nyelvtörténeti magyarázatuk összegzéseként mindkét nevet adaptáció útján létrejött jövevénynévnek tekintik.

DIETLIND KREMER (109–147) terjedelmes tanulmánya az egykori NDK utónévadási szokásait mutatja be. Lipcsében ugyanis húsz évvel az újraegyesítés után egy padlásról előkerült a lipcsei egyetem utónév-tanácsadói központjának levelezése, amelyben anyakönyvvezetők és szülők kérnek segítséget az utónévválasztáshoz és -engedélyezéshez. A háború utáni Kelet-Németországban 1966-ban jelent meg az első utónévkönyv, amelyet éppen az idegen nevek iránt megnövekedett igény hívott életre. Az akkori szabályozás szerint idegen neveket csak az eredeti (idegen) írásmóddal lehetett bejegyez(tet)ni. A szerző szerint a bezárkózott NDK világában a 60-as évektől nagy tömegben beáramló idegen nevek egyfajta vágyakozást fejeztek ki, egyben menekülésként és társadalmi szelepként szolgáltak. A névdivat következtében olyan, jellemzően NDK-s névanyag („Ossi-Namen”; pl. *Mike*, *René*, *Mandy*, *Manuela*) alakult ki, amely alapján a névviselek kelet-német származása még ma is könnyen felismerhető.

GABRIELE RODRÍGUEZ (149–158) tanulmányában külföldi származású, két- vagy többkultúrájú családok névadási tendenciáit mutatja be. Statisztikai adatok szerint 2014-ben 16,5 millió idegen származású (migrációs háttérű) személy élt Németországban, főként a nagy ipari városokban. A legtöbbjük (12,8%) török, lengyel vagy orosz (oroszországi német) származású. A tanulmány a családoknak a lipcsei utónév-tanácsadó központhoz benyújtott kérelmei és a névstatisztikák alapján mutatja be az idegen nevekkel kapcsolatos kérdéseket. Migráns családokban a származási kultúra utóneveinek a választása az adott kultúrához való ragaszkodás kifejezését jelenti, sok vegyes családban is az idegen származású szülő döntése dominál. (A leggyakrabban bejegyzett idegen név, a *Mohamed*

és számos alakváltozata 2014-ben a 25. helyet foglalta el a Németországban anyakönyvezett nevek gyakorisági listáján.)

A kötet első nem németországi nevekkal foglalkozó írása a lengyel EWA MAJEWSKA tanulmánya (159–172), amely a 21. századi varsói keresztelési anyakönyvek adatait elemzi. A jelenkori névanyag ismertetését történeti visszapillantás előzi meg: a szerző röviden bemutatja a bibliai-keresztény nevek középkori térhódítását, majd arra a következtetésre jut, hogy ezek nem – már csak gyakoriságuk miatt sem – tekinthetők a lengyel névanyagban idegen neveknek. A tanulmányban tárgyalt jelenkori névanyag a varsói Szent Alexandrosz-templom keresztelési bejegyzéseiből (2001–2012) származik, és jól mutatja az újabb idegen nevek (pl. *Allan, Edgar, Jason; Charlotte, Pamela, Yasmine*) térhódítását. A nevek kategorizációjában mutatkozik némi következtelenség, például a *Softa, Zsófia* [!] névalakokat az eredeti írásmódot őrző idegen nevek közé, az *Ilona* nevet viszont az egyéb jövevénynevek közé sorolja a szerző, miközben bibliai nevek és nemzetközi szentnevek kategóriákat is felállít.

FIRANGIZ PASHAYEV az oguzok névhasználati szokásainak elsősorban történeti szempontú bemutatására vállalkozik (173–184). (Az oguz a török nyelvek délnyugati csoportjához tartozik, legnépesebb rokon nyelvei a török és az azeri. A szerző az oguzt nyelvcsoporthoz kezeli, következetesen oguz nyelvekről ír.) A hagyományos törökös névanyag egyrészt szemantikailag motivált, másrészt nagymértékben a névöröklésen alapszik; ennek ellenére találhatók benne arab, perzsa és európai hatást mutató elemek is. A hagyományos (belső keletkezésű) nevek mellett egyre gyakrabban tűnnek fel – különösen a tanult városi népesség körében – „egzotikus” (európai) nevek (*Aida, Marina; Marx, Rafael*), amelyek elsősorban a család nyugatias kulturális orientációjáról tanúskodnak. A szerző a 7. századig visszanyúlva mutatja be az oguz nevek keletkezési csoportjait (forrásait nem ismertetve): a törökös, arab, zsidó, mongol, perzsa és szláv eredetű neveket. Kitér a vallás névadásra kifejtett hatására is: az iszlám hitű azeriek csoportjaiban szokás egy hagyományos (motivált) és egy iszlám vallási név egyidejű viselése, az ortodox keresztény gagauzoknál pedig a hagyományos törökös név mellett (amelyet az apa ad gyermekének) egy hivatalosnak számító keresztény név áll.

A felső-ausztriai KARL HOHENSINNER tanulmánya (185–214) történeti adatok alapján (1624–1644) vizsgálja az idegen átutazók neveit a greini városi levéltár iratanyagában. A dunai kereskedelem által jómódúvá vált kisváros az átutazó rászorulóknak segélyeket adott, az ezzel kapcsolatos feljegyzésekből kaphatunk felvilágosítást az idegenek neveiről. Sok idézett adat estében nem is a személyneveket, hanem a névviselők származási helyét, szociális státuszát, egészségi állapotát ismerhetjük meg. A szerző (a JULIA GRASER által átírt) levéltári forrásokat betűhív formában közli, néhányukhoz grafematikai vagy dialektológiai megjegyzést fűz, módszeres névtani elemzést azonban nem végez.

A kötet folytatásában ROSA KOHLHEIM cikke (215–222) németországi fodrásüzletek (főként idegen) neveit mutatja be; példáit Észak-Bajorország nagyvárosainak „arany oldalaiból” gyűjtötte. Az üzletnevek általános jellemzőinek bemutatásán túl különösen a név figyelemfelhívó szerepére összpontosít, ennek a funkciónak a függvényében vizsgálja a fodrásüzletek neveit. A vizsgált névanyagra jellemző az idegen (főképp francia és angol, illetve olasz) nyelvi elemek megjelenése: *Friseur Salon Charmant, Hair Care, La Gracia*; illetve a csattanó, nyelvi játék és tréfa: *Hair Line, O'Hara, Unicut* (a bayreuthi

egyetemi campus közelében található szalon) és némely intertextuális utalás is: *Toupet or not toupet* ('Hajcsomó vagy nem hajcsomó?').

CLAUDIA MARIA KORSMEIER (223–234) a Németországban található egzotikus nevekről (elnevezésekről) ír. Névanyaga olyan, másodlagos elnevezésekből származik, amikor egy egzotikus földrajzi nevet egy teljesen eltérő helyen (újra) használnak. Történeti példái között szerepel a II. Frigyessel kapcsolatba hozható (általa alapított) *Philadelphia* település és településrész a mai Lengyelországban és Németország keleti peremén, a *Port Arthur* Emden város településrészének nevéként vagy a *Sibirien* ('Szibéria'), Welzow város bányászok által alapított és lakott új negyedének a neve. A szerző által idézett Atlas der 999 Seltsamen Ortsnamen (999 különleges helynév atlasza) számos példát sorol fel a *Jerusalem*-től a *Waterloo*-ig, mindet Németország területén. Ezek mellett léteznek azonban inkább homonimáknak tekinthető véletlen egybeesések is, mint a Soest járásban található *Bremen*, amely nyelvtörténeti változások során véletlenül vált azonos alakúvá az északi-tengeri kikötőváros nevével.

VOLKER KOHLHEIM (235–252) a német nyelvű irodalomban előforduló idegen nevek problematikáját tárgyalja. Példaanyagát négy német szerző, Goethe, E. T. A. Hoffmann, Eichendorff és Treichel műveiben szereplő olasz tulajdonnevekből gyűjtötte össze. Ezek közé tartozik Goethe francia etimológiájú *Mignon*-ja, Hoffmann *Signor Formicá*-ja ('Hangya úr'), Eichendorff *Florió*-ja és a kortárs Treichel Szardínia-regényének *Cristiná*-ja is. Az olasz tulajdonnevek a németek Itália utáni csillapíthatatlan vágyakozásának a tanúságai. Az elemzett irodalmi művek idegen nevei ambivalens érzéseket keltenek, egyfelől lelkes azonosulást, másrészt a másság elutasítását.

Az irodalmi nevektől KLAUS SCHNEIDERHEINZE írása révén (253–271) nagy ugrással a névtudomány szociológiai kérdéseire kerülnünk közel. A szerző tanulmányában a szociológia kutatási módszereit alkalmazva a névtan és a migrációkutatás határterületén mozog. A szerző a migrációs háttérrel rendelkező személyek azonosításának egyik lehetőségét személynevek vizsgálatában látja. A szerző kissé körülményes bevezetőjéből nem derül ki pontosan, mi az anyaggyűjtés alapja, feltehetően CD-n és online módon elérhető (németországi?) telefonkönyveket használ névtani forrásként: a teljes személyneveket (tehát a család- és utónév együttesét) nyelvi hovatartozás szerint sorolja be (látja el országoknak, illetve országcsoportoknak megfelelő kódszámokkal), majd ezekből kíván következtetni a migrációs eredetre (a név idegenségére). Sajnálatos módon a tanulmány nem közöl kézzelfogható adatokat vagy eredményeket, jobbára a módszerismertetés és a kutatás-előkészítés területére szorítkozik.

A kötet szerkesztője, DIETER KREMER romanista professzor (273–301) a Németországban előforduló újlatin eredetű családnevekkel foglalkozik írásában. Elmélyült bevezetőjében saját céljaira megkísérli definiálni az idegen, illetve a német név kategóriáit, utalva arra, hogy a családnevekre érvényesnek tekinthető definíció nem igaz az utónevekre és a földrajzi nevekre sem. Ezt követően a szerző sorra veszi a leggyakoribb olasz neveket, illetve azok németországi előfordulását, kitér a gyakori franciaországi családnevekre (és azok alakváltozataira), majd számba veszi a Németországban a 20. században megjelent spanyol és portugál családneveket. Írásában bemutatja a különböző források és adatbázisok alapján számolt adatokat, a névazonosítás módszertani problémáit.

A kötetben utolsóként szereplő angol nyelvű tanulmány (304–319) az Egyesült Királyságban tevékenykedő PATRICK HANKS munkája, aki egyben az amerikai családnév-szótár (*Dictionary of American Family Names*) főszerkesztője. Írásában az észak-amerikai

idegen (francia és német) eredetű családnévanyagot mutatja be. Röviden kitér az észak-amerikai német bevándorlás történetére, és elemzi annak névtani következményeit. Tanulmánya második részében ismerteti jó néhány amerikai-német kontaktusváltozatot a feltehető alapelakjukkal együtt, majd általános szabályszerűségeket fogalmaz meg a német nevek amerikanizációjával kapcsolatban.

A kötetet a Névutató Munkacsoport (Arbeitskreis für Namenforschung) korábbi tevékenységének leírása, majd a szerzők elérhetősége zárja.

Ha a bemutatott tanulmánykötet nem is tud egyértelmű választ adni a Mi az idegen név? kérdésre, sokoldalú megközelítése (személynevek, helynevek irodalmi nevek; szinkronia és diakronia; stb.) meggyőző módszereket és érveket mutat be az idegen nevek elhatárolásának problémájára. A kötetből ugyanakkor kiviláglik, hogy a nevek világa sokkal színesebb annál, semhogy egy definíció megoldást nyújtson minden felvetődő kérdésünkre.

SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4680-105X>

Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

Heiligenverehrung und Namengebung

[Szentisztelet és névadás]

Szerkesztők: KATRIN DRÄGER – FABIAN FAHLBUSCH – DAMARIS NÜBLING.

De Gruyter, Berlin, 2016. 301 lap

A tanulmánykötet előzménye egy ünnepi kerekasztal, amelyet Konrad Kunze 75. születésnapja alkalmából szerveztek. Az ünnepelt szentnevekkel és számos kapcsolódó témával foglalkozik. Munkásságának két fontos pillére egyrészt a középkori szent- és legendakutatás, a középkori művészetek és építészet, másrészt pedig a nyelvtörténet kutatása. Ez utóbbi kapcsán számos eredménnyel vitte előre a névtudományt, többek közt a családnevek vizsgálatában is.

A tanulmánykötet célja az előszó szerint (v–vi) a szentisztelet névtani vizsgálatával új impulzust adni a kultúrtörténeti kutatásoknak. Az előszót tizennégy német nyelvű tanulmány követi német és angol nyelvű absztrakttal ellátva. Közülük öt személyneveket vizsgál, három helynevekkel foglalkozik, majd olvashatunk a névtípusok kategorizációjáról, gyógyszerárnevekről, márkanamevekről és szövegpragmatikai elemzésről is a fő téma kapcsán.

KATRIN DRÄGER bevezető tanulmánya (1–15) a szentnevek kutatásának jelentőségét hangsúlyozza. Kiemeli, hogy a témában legfőképpen személy- és helynévkutatások zajlanak, miközben más területek még felfedezésre várnak. A szentnevek rendszerét táblázatban is bemutatja, az egyes nevek elterjedését térképekkel illusztrálja. Írásában a *Kilian* család és keresztnév, a *Fridolin* és *Friedolin* keresztnév, valamint a *Sankt* 'szent' elemet tartalmazó településnevek kapnak külön figyelmet.